Affymetrix cdf files

Popis formátu cdf file:
http://dept.stat.lsa.umich.edu/~kshedden/Courses/Stat545/Notes/AffxFileFormats/cdf.html

Stiahnutie cdf ku konkrétnej platforme (hg-u133-plus)
http://www.affymetrix.com/support/technical/byproduct.affx?product=hg-u133-plus

BiocInstaller::biocLite("hgu133a2cdf") – instalacia platformy uz existujucej
BiocInstaller::biocLite("makecdfenv") – nastroj na vytvorenie prostredia k akejkolvek platforme (nutno mat cdf file)

MU
IBA

Krátky úvod metacentrum

https://wiki.metacentrum.cz/wiki/How_to_compute/Accessing_machines/From_Window

MU IBA

Kapitola III.

Společné principy analýzy genomických a proteomických dat

Genová exprese

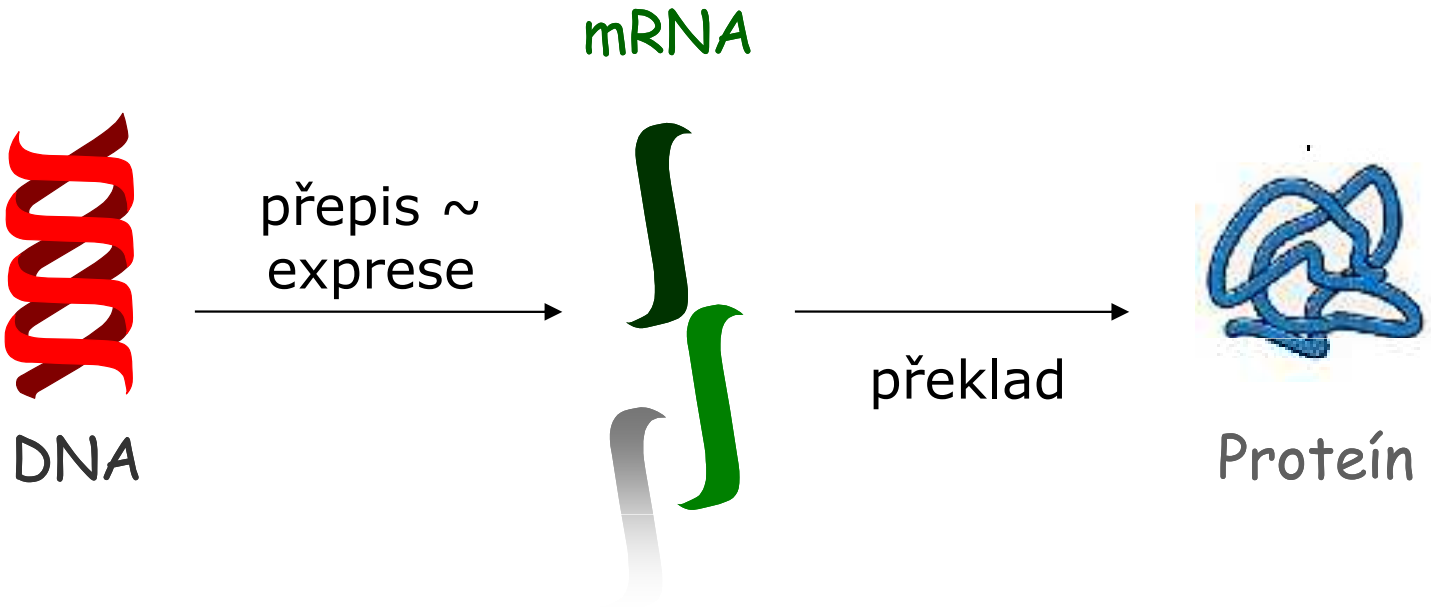

- Gen je exprimovaný, pokud se *přepisuje* do mRNA
- Pokud se gen přepisuje, znamená to, že je aktivní
- Aktivitu genu můžeme měřit měřením množství příslušné mRNA v buňce

MU
IBA

Tradiční schémata analýzy I.

- Každý experiment má odlišné cíle, v závislosti od typu dat a zájmů výzkumníků, ale existují tradiční schémata které se opakují:
- ***Učení s učitelem (supervised learning)***

Známa struktura dat musí byt zevšeobecněná na nové data

- Porovnávání skupin (class comparison)
  - hledáme rozdíly v expresi, v počtě kopií či struktůře genů/proteinů mezi už *definovanými skupinami*
- Předpovídání skupin (class prediction)
  - *na známých skupinách* se snažíme vytvořit klasifikátor, který by dokázal *zařadit nového pacienta* do jedné ze skupin

MU IBA

Tradiční schémata analýzy II.

- ***Učení bez učitele (unsupervised learning)***
  - Objevování skupin (class discovery)
    - *Struktura v datach není známa, je potřebné ji vytvořit, objevit!*
    - Na základě informací o genech/proteinech *hledáme nové skupiny*
    - Příklady:
      - Existují nějaké soubory genů které se exprimují stejně ve všech podmínkách?
      - Onemocnění X je velmi heterogenní. Můžeme identifikovat specifičtější podtypy, které by mohli být cílem cílené terapie?

MU IBA

Společná schéma analýzy dat

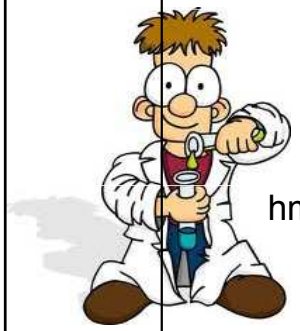

Biologická otázka
(hypotéza)

Dizajn experimentu

Provedení experimentu
(hybridizace mikročipů,
hmotnostní spektrometrie...)

N matic základních dat
(jedna pro každý z N vzorků)

Kontrola kvality
Normalizace
Sumarizace

Finální datová matice
N vzorků a K genů
(proteinů)

Matice informací o vzorcích
N x P
(např. klinická data v medicíně)

Objevování skupin?
(Shlukování)

Nové skupiny
genů nebo vzorků

Charakterizace nových skupin

Porovnání skupin?
(Testování)

List genů
s odlišnou expresí
mezi skupinami vzorků

Predikce skupin?
(Klasifikace)

Klasifikační pravidlo
využívající
genovou expresi

Analýza přežití

Seznam prognostických genů

Analýza časových řad

List genů
se stejným profilem
změn exprese v čase

Analýza genových sad / genových sítí

Interpretace

Validace

Publikace

Kapitola V.1.
Porovnávání skupin

Příklady porovnávání skupin

- Pokud chceme zjistit
  - jaké geny jsou aktivní/neaktivní
  - jaký je rozdíl v přítomných proteinech mezi dvěma nebo více skupinami:
    - nemocní vs. zdraví pacienti
    - pacienti před vs. po terapii
    - pacienti v čase diagnózy a v čase relapsu
    - bakterie v aerobním vs. anaerobním prostředí
    - druh 1 vs. druh 2
    - porovnáváme podtypy onemocnění

Základní metody pro porovnávání

Můžeme rozdělit do tří hlavních skupin:

- Metody studující velikost efektu změny mezi skupinami
- Testování hypotéz
- Regresní strategie

Základní metody pro porovnávání

Můžeme rozdělit do tří hlavních skupin:

- Metody studující velikost efektu změny mezi skupinami
- Testování hypotéz
- Regresní strategie

Velikost efektu / změny II.

1. Porovnává se poměr průměrů/mediánů jedné a druhé skupiny: mean(X)/mean(Y).
2. Stanoví se fixní dělící hranice, které určují, jaká velikost efektu je pro nás zajímavá

- Příklad: genová exprese, mean(X)/mean(Y), kde X a Y jsou genové exprese ve skupinách. Použitá hranice: 2!
- Výhody:
  - jednoduché

Velikost efektu / změny III.

Skupina A. Zdravá tkáň

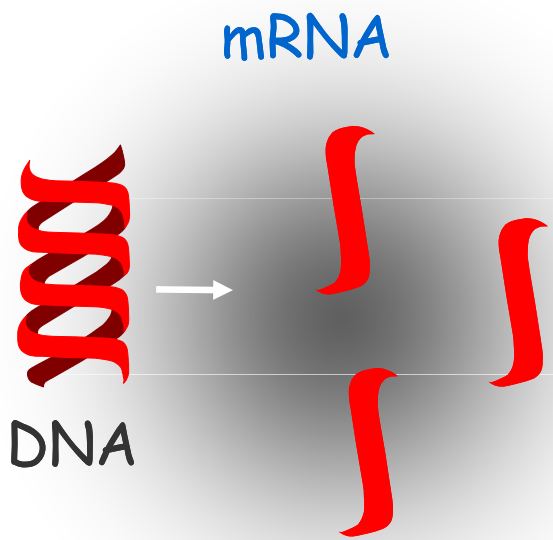

Skupina B. Nádor

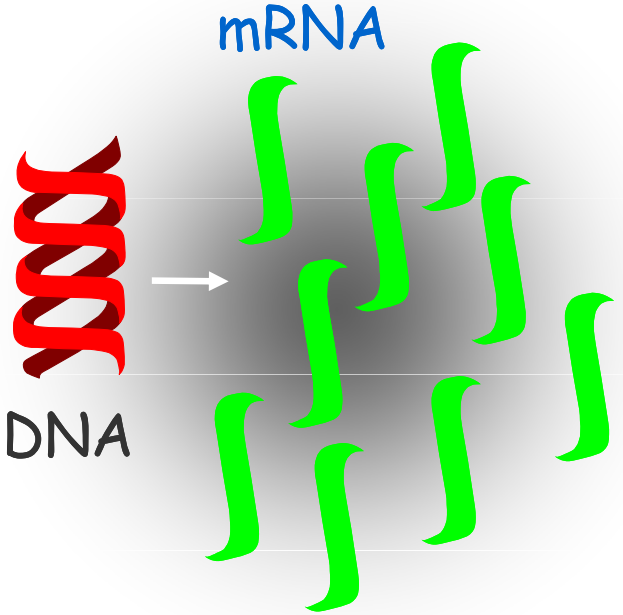

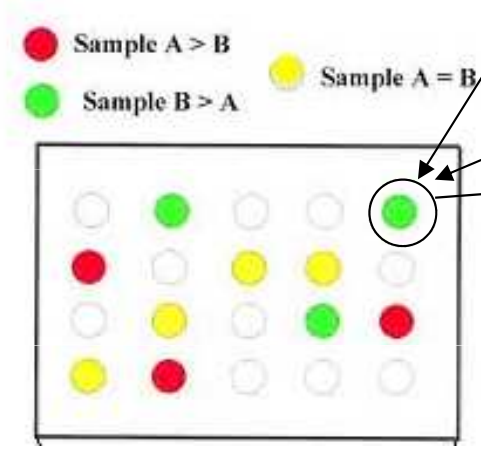

9/3 = 3

Gen g_1 je 3x více exprimován v nádoru, než ve zdravé tkáni

Velikost efektu / změny IV.

- **Nevýhody:**
  - I menší změny mohou být biologicky významné

(malý efekt genu/proteinu může být znásobený kooperací více genů v dráze)

  - Data jsou ovlyvněné technickou a biologickou variabilitou:
    - Co pokud máme 1.9?
    - Poměry mohou být vychýlené směrem k nule (například u nádorů s příměsí normálních buněk ve vzorce)
    - Neberou do úvahy variabilitu!

Testování hypotéz

Základní metody pro porovnávání

Můžeme rozdělit do tří hlavních skupin:

- Metody studující velikost efektu změny mezi skupinami
- Testování hypotéz
- Regresní strategie

Testování hypotéz

- *Klademe si otázku: Je aktivita/množství proteinu/genu ve skupině A odlišné od průměrné aktivity/množství proteinu/genu ve skupině B?*

- Na každý protein/gen aplikujeme statistický test, kterým získáme T_g statistiku a příslušné *p-hodnoty*
- Výběr testu

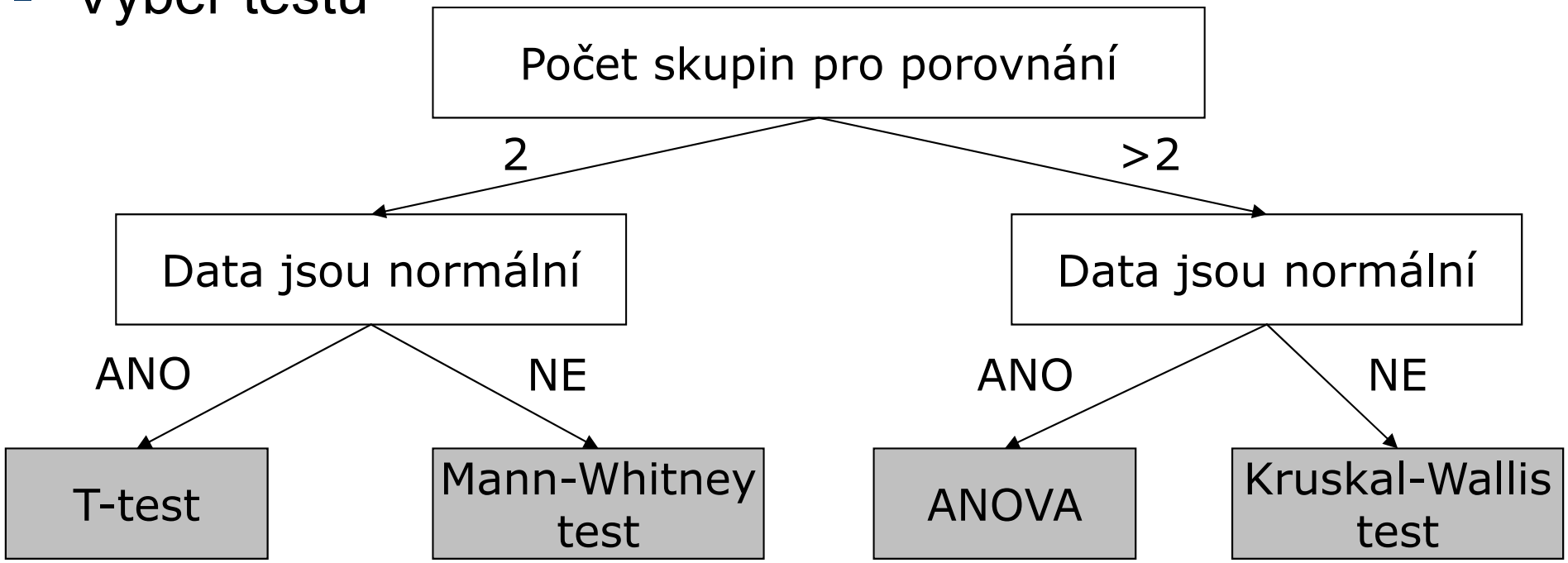

Testování hypotéz II.

Testuje se

- *Nulová hypotéza (H_0)*:

Gen / protein není odlišně exprimovaný mezi skupinami

versus

- *Alternativní hypotéza (H_1)*:

Gen je odlišně exprimovaný mezi skupinami

➔Na základě našich dat musíme rozhodnout, co je pravda

- Nulovou hypotézu zamítneme jen pokud existuje *dostatečně silná evidence*, že je neplatná
  - Evidence – statistika a p-hodnota!

T-statistika I.

- Abychom rozhodli, která hypotéza je pravdivá, sumarizujeme data do jednoho čísla
- V testovaní hypotéz se toto číslo nazývá *statistika (T-statistika, Z-statistika, F-statistika...)*

- T-statistika porovnává signál se šumem
  - Signál = rozdíl průměrů ve skupinách (u microarray dat se jedná o log(skupina 1)-log(skupina 2) = log(skupina1/skupina2))
  - Šum = směrodatná odchylka rozdílu (SD)

- T = log(skupina 1/skupina 2)/SD
- T hodnoty daleko od nuly indikují snížení a nebo zvýšení exprese v jedné ze skupin

T-statistika II.

- Dvouvýběrový T-test pro porovnání rovnosti dvou průměrů *μ1, μ2*:
  - Průměr exprese genu ve skupině 1 vs. průměr ve skupině 2

$$T_g = \frac{\mu_{g1} - \mu_{g2}}{s_g \sqrt{\frac{1}{n_1} - \frac{1}{n_2}}}$$

variabilita

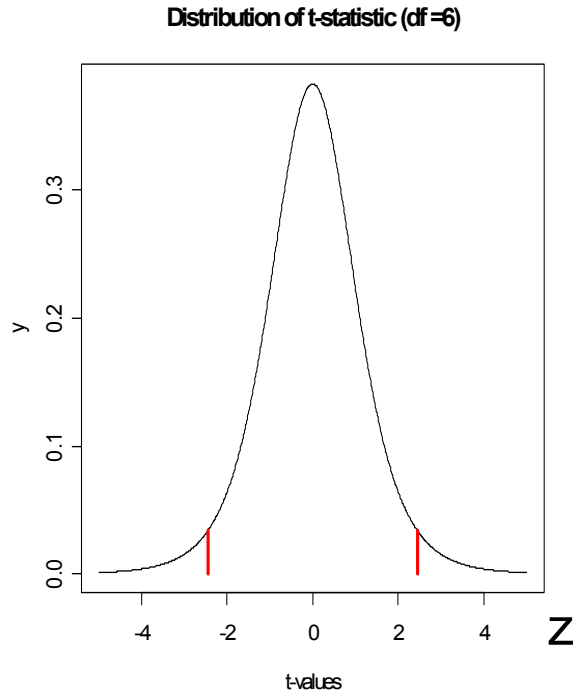

- Pokud data mají normální rozložení a neexistuje rozdíl mezi skupinami, tak T-statistiky pocházejí T-rozložení.
- p-hodnota = pravděpodobnost že dostaneme danou hodnotu T-statistiky nebo hodnotu větší, v případě, že neexistuje rozdíl mezi skupinami

  $p_g = \Pr(T_g \leq T)$
- Dostatečně malá p-hodnota = významný rozdíl (silná evidence)

Testování hypotéz III.

	H0 nezamítneme	H0 zamítneme
H0 je pravdivá (gen není odlišně exprimovaný)	Pravdivá negativita (PN)	Falešná pozitivita (FP) Chyba I. druhu
H0 není pravdivá (gen je odlišně exprimovaný)	Falešná negativita (FN) Chyba II. druhu	Pravdivá pozitivita (PP)

Testování hypotéz IV.

- Typické rozhodovací pravidlo:
  - Výpočet T-statistiky a p-hodnoty
  - Pokud p < 5%, gen je označený za odlišně exprimovaný
- Důležité: V případě, že platí nulová hypotéza, jsou p-hodnoty rovnoměrně rozložené (vlevo). V případě, že je značná část genů odlišně exprimovaná, rozložení p-hodnot už není uniformní (vpravo).

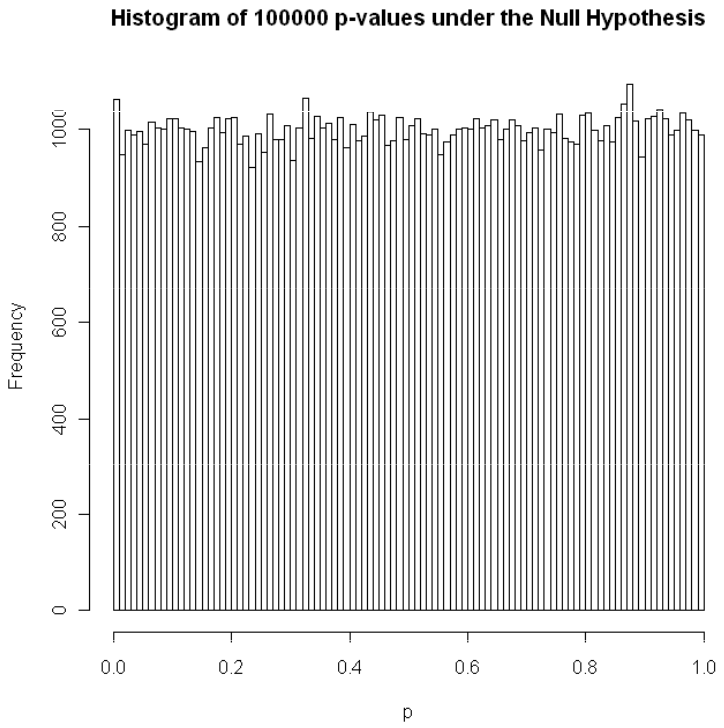

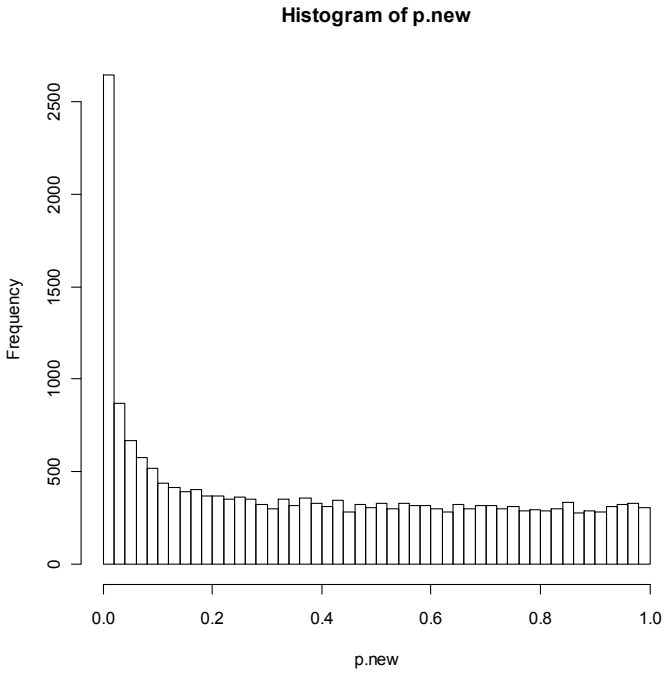

Problém mnohonásobného porovnávání

Porovnáváme tisíce genů/proteinů mezi skupinami.

⬇

Hypotézu testujeme pro každý gen!

⬇

Máme zvýšenou šanci falešně pozitivních výsledků!

Příklad: 10 000 genů, žádný odlišně exprimovaný mezi skupinami => 0.05 x 10 000 = 500 s $p < 0.05$.

⬇

$p < 0.05$ už negarantuje významnost výsledku

⬇

Musíme tedy udělat korekci p-hodnot na mnohonásobné porovnání

IBA

Korekce problému mnohonásobného porovnávání

	# nezamítnuté (NZ)	# zamítnuté (Z)
#bez rozdílu	Pravdivá negativita (PN)	Falešná pozitivita (FP) Chyba I. druhu
# odlišné geny/proteiny	Falešná negativita (FN) Chyba II. druhu	Pravdivá pozitivita (PP)

Chyby 1. druhu:

1. **Family–wise error rate (FWER)**: Pravděpodobnost alespoň jedné chyby prvního druhu (falešné pozitivity): FWER = Pr(FP > 0)

1. **False discovery rate (FDR)**(Benjamini & Hochberg,1995): Očakávaný podíl falešně pozitivních výsledků mezi zamítnutými hypotézami

$$FDR = E[FP/Z]$$

Korekce p-hodnot

- Kontrolujeme FWER
  - Bonferroniho korekcia (pro nezávislé testy!)

$p < \alpha / m$ (napr. $p < 0.05/10\,000$)

- Kontrolujeme FDR
  - Benjamini/Hochberg procedura

    FDR = 10% (ze 100 zamítnutých hypotéz očekáváme 10 falešně pozitivních)

Který typ korekce použít?

- FWER pokud chceme aby VŠECHNY vybrané geny/proteiny byly opravdu významné. Na druhou stranu, nevybereme tak všechny významné geny!
- FDR pokud preferujeme vybrat většinu významných genů/proteinů, a nevadí nám nějaké falešně pozitivní
- q-hodnota je nejmenší FDR při které daný gen ještě zůstává na listu pozitivních

Moderovaná T-statistika

- Problém ve statistickém testovaní mikročipových dat:

Příliš malé hodnoty exprese (blízké šumu) vykazují malou variabilitu => vysoké T-statistiky u biologicky nerelevantních genů!

Příklad:

$$T_g = \frac{\mu_{g1} - \mu_{g2}}{s_g}$$

$$\mu_{g1} = 2, \mu_{g2} = 2.5,$$
$$s_g = 0.02$$
$$\Rightarrow T_g = -25$$

- Aby se daly statistiky porovnat, je potřeba sjednotit variabilitu:
- Moderovaná T-statistika:

$$d_g = \frac{\mu_{g1} - \mu_{g2}}{s_g + s_0}$$

Konstanta korigující variabilitu

Significance analysis of microarrays (SAM)

- Tusher, Tibshirani a Chu (2001)
- Založená na moderované *t*-statistice (d_g), počítá FDR

$$d_g = \frac{\mu_{g1} - \mu_{g2}}{s_g + s_0}$$

- Statistická významnost d_g je následně stanovená permutacemi původních dat a kalkulací očekávaného skóre v případě, že platí nulová hypotéza (d_e)
- Gen je statisticky významný, pokud splňuje podmínku $|d_g - d_e| > \Delta$.
- Výhody: jednoduché
- Nevýhody: výpočtově náročné (permutace)
- Výstup: *q*-hodnoty
- `biocLite("samr")`
- `library(samr)`

SAM - algoritmus

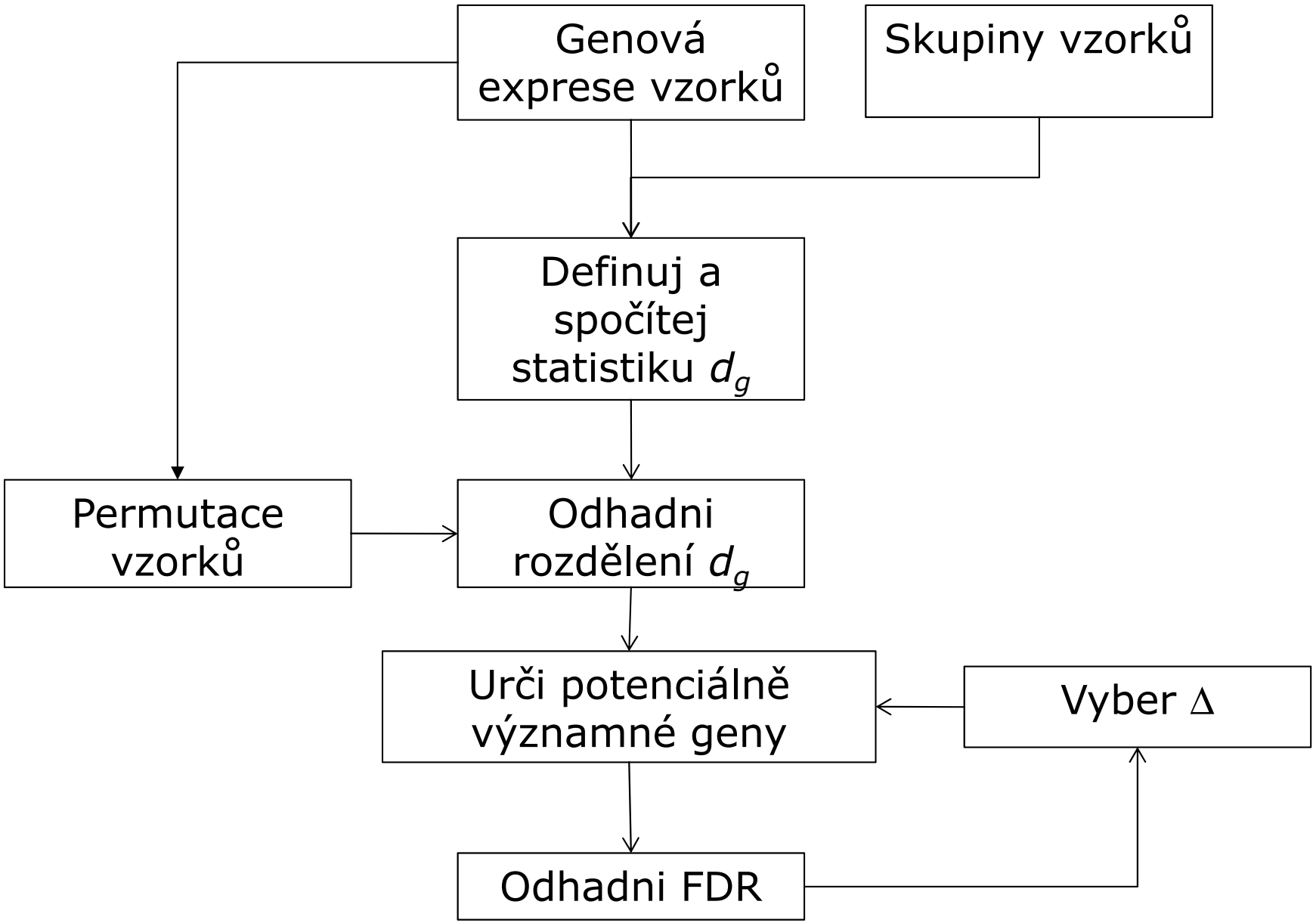

SAM - algoritmus

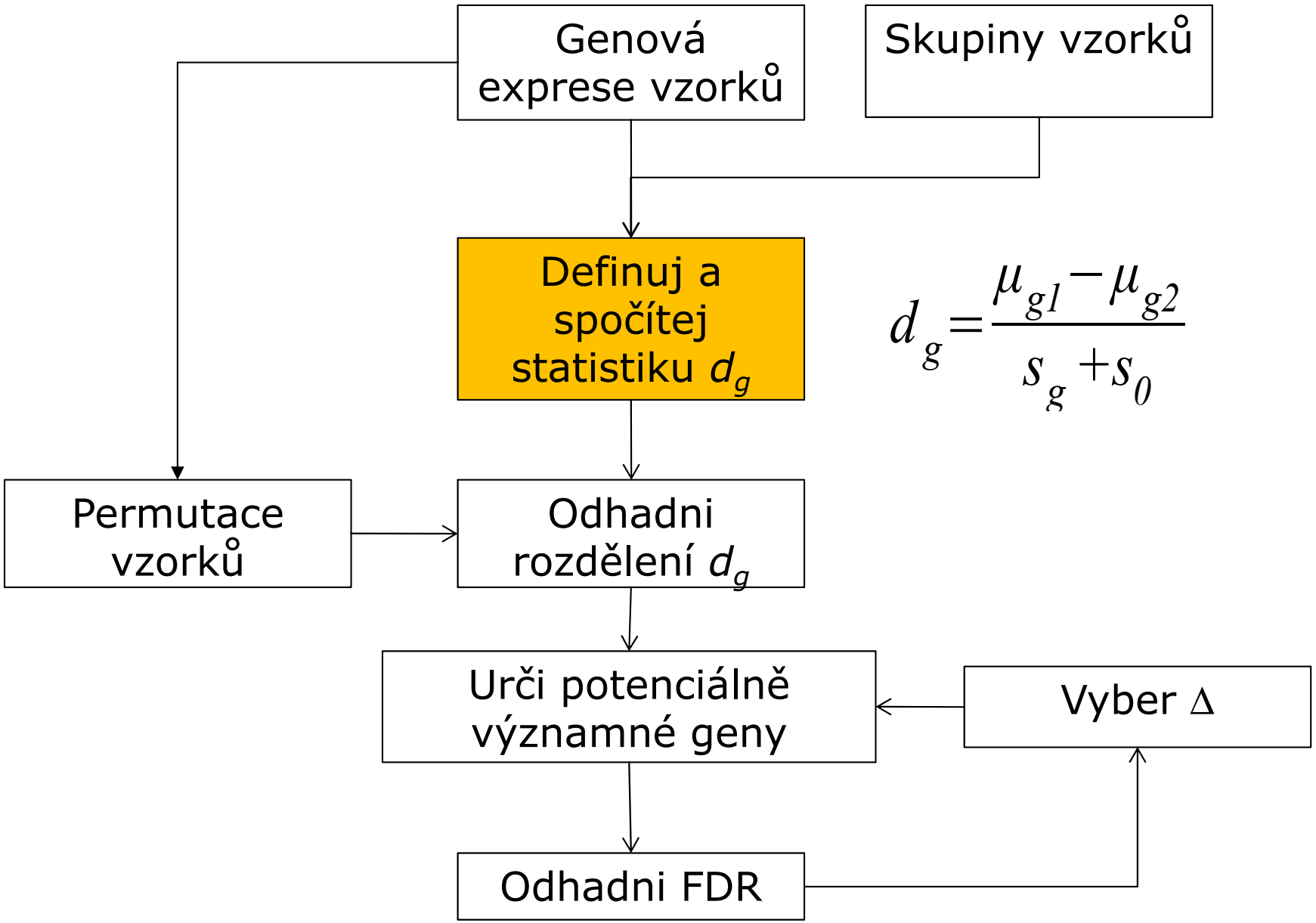

SAM - algoritmus

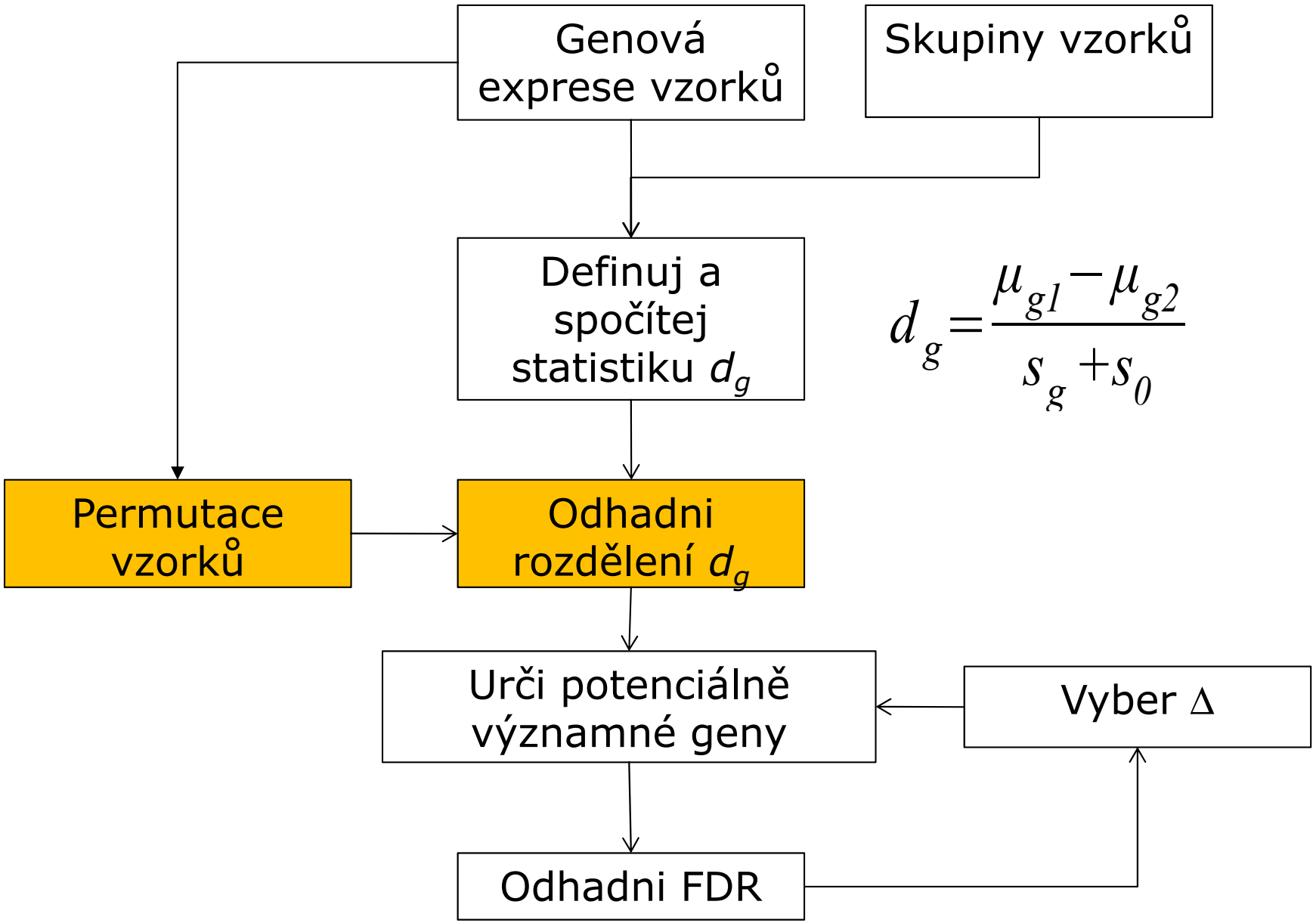

SAM - výpočet očekávaných hodnot

- Pro každou permutaci p spočítej d_{gp}

$$d_{gp} = \frac{\mu_{g1} - \mu_{g2}}{s_g + s_0}$$

- Seřaď statistiky podle velikosti
- Definuj g-tou očekávanou hodnotu na základě N permutací

$$d_{ge} = \frac{\sum_{p=1}^{N} d_{gp}}{N}$$

d_p *Seřaď* *Zkombinuj permutace* *d_e*

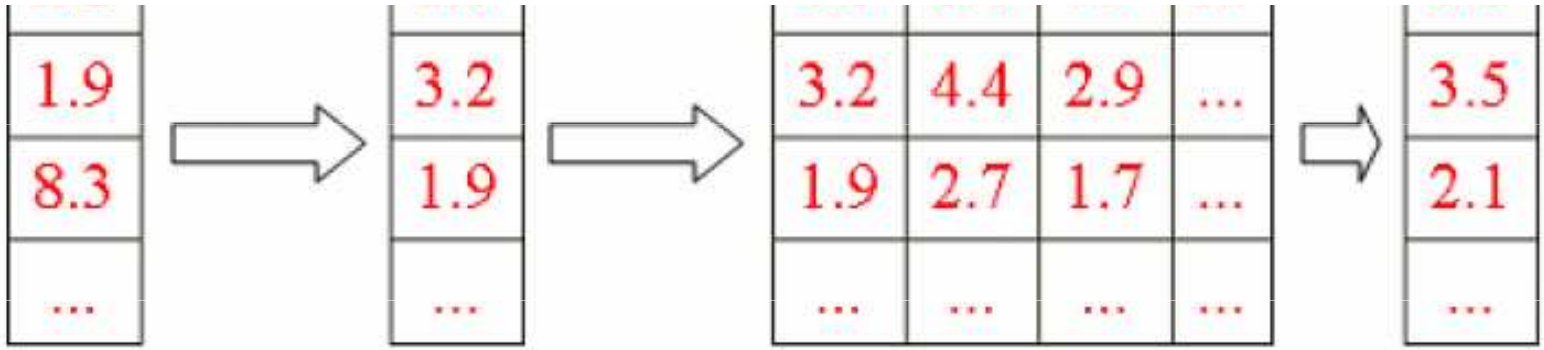

SAM - algoritmus

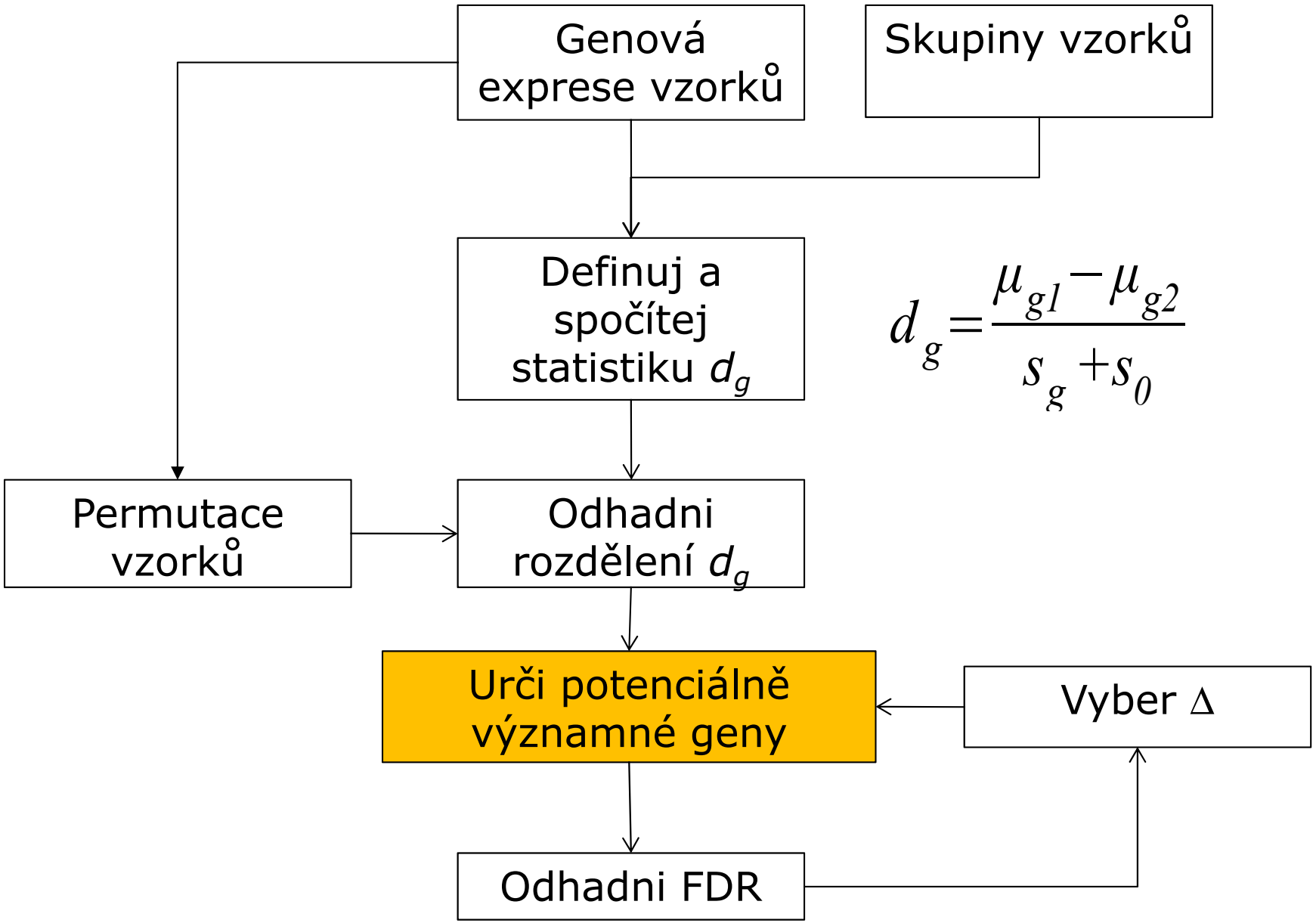

SAM – určení významných genů I

- Seřaď původní statistiky podle velikosti $d_1 \geq d_2 \geq d_3 \geq \ldots$
- Nakresli graf d_g vs. d_e a definuj Δ
- Gen je statisticky významný, pokud splňuje podmínku $|d_g - d_e| > \Delta$ (označme t1 a t2 hraniční hodnoty, pro které to ještě platí)

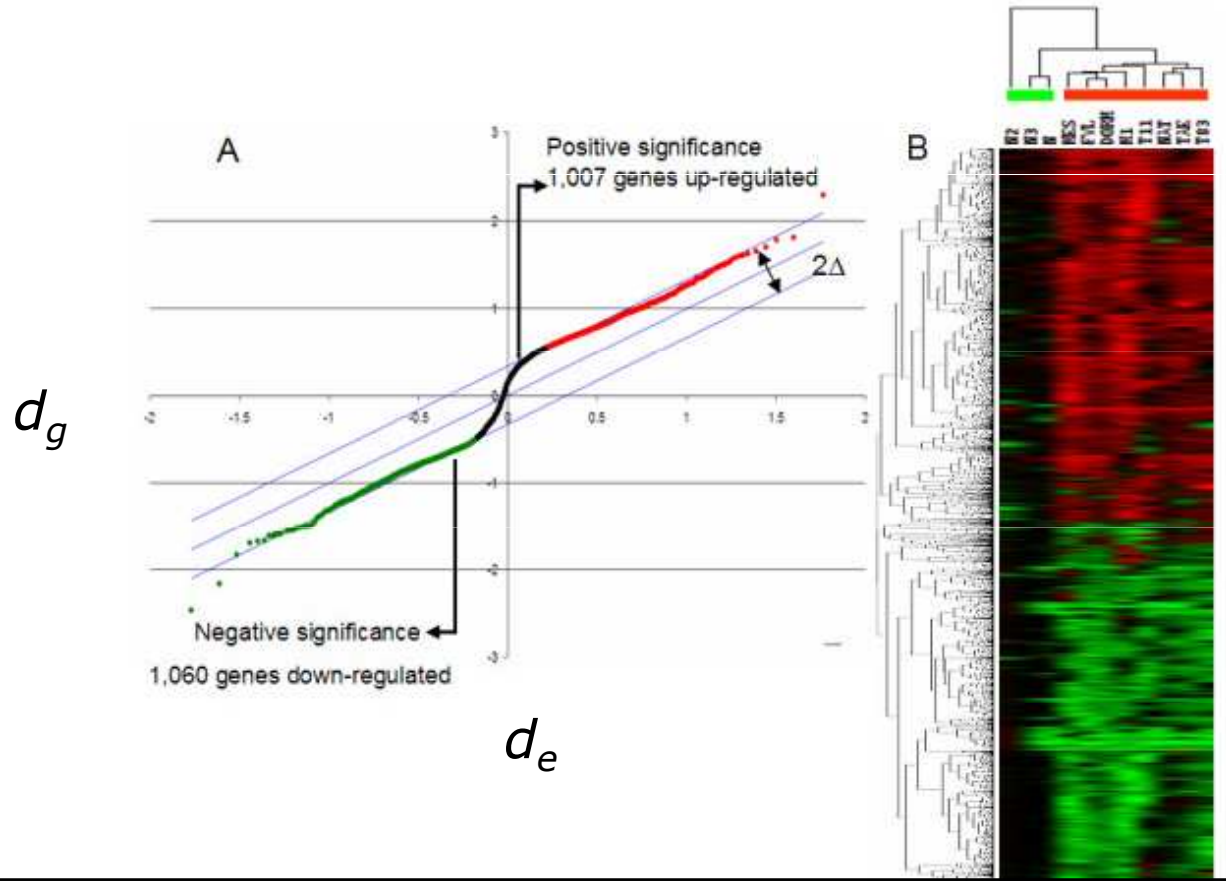

SAM - algoritmus

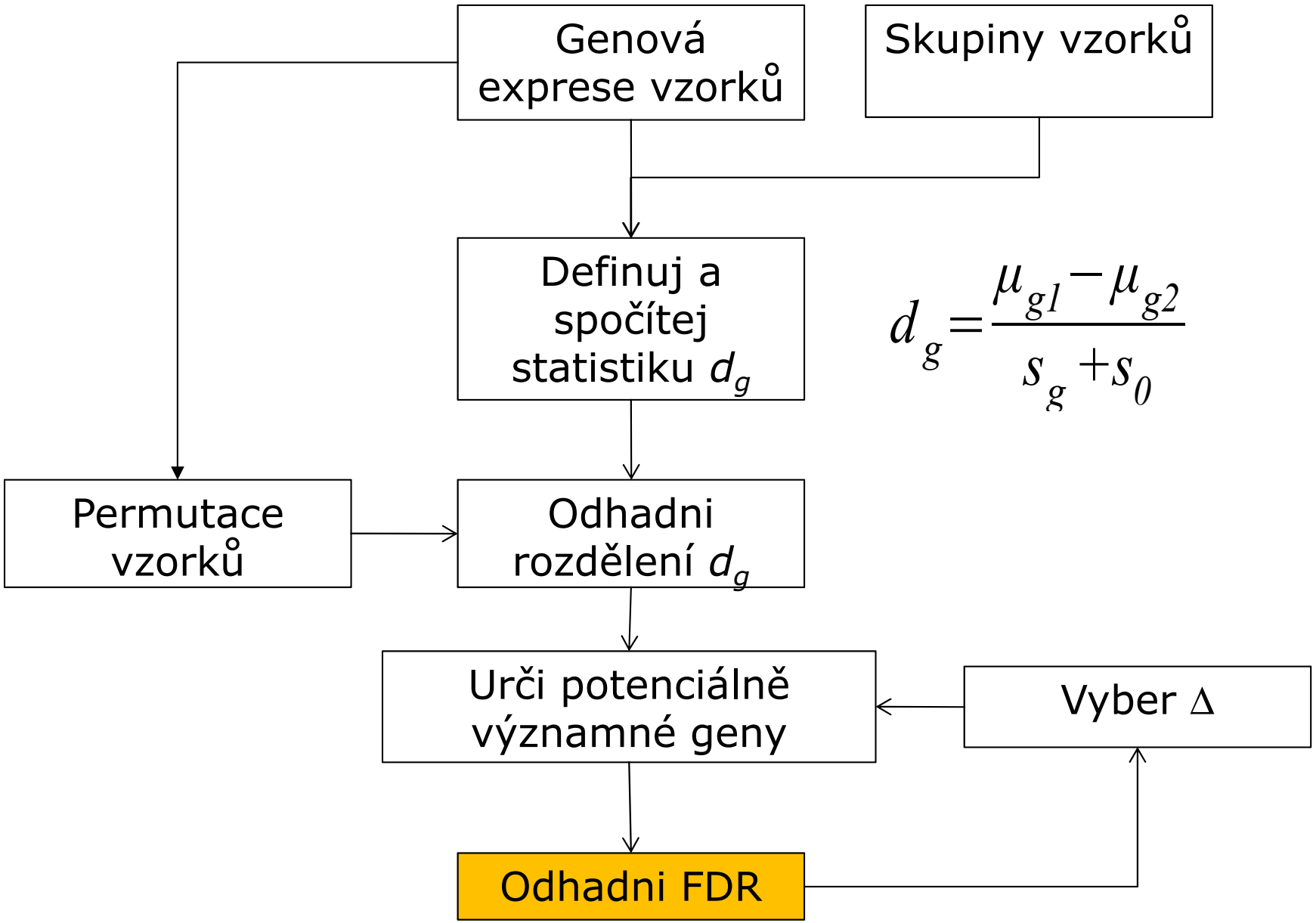

SAM – výpočet FDR

- t1 a t2 budou použité jako hranice
- Vypočítej průměrný počet genů, které v permutacích tyto hranice překročily (byly významné)
- Odhadni počet falešně pozitivních genů v případě, že platí nulová hypotéza podělením počtem významných genů v originálním pozorování:

$$\mathrm{FDR} \approx \frac{\frac{1}{N}\sum_{p=1}^{N} \#\{g | d_{gp} \geq t_1 \vee d_{gp} \leq t_2\}}{\#\{g | d_g \geq t_1 \vee d_g \leq t_2\}}$$

SAM – výpočet FDR, příklad

	d_g
	8.3
t_1	4.2
	2.9
t_2	−0.5

d_p			
8.3	8.4	7.9	8.1
3.2	4.4	2.5	1.6
1.9	2.7	1.7	0.1
0.3	−0.6	1.0	−2.1

$$FDR \approx \frac{\frac{7}{4}}{3} = 0.5833$$

SAM - algoritmus

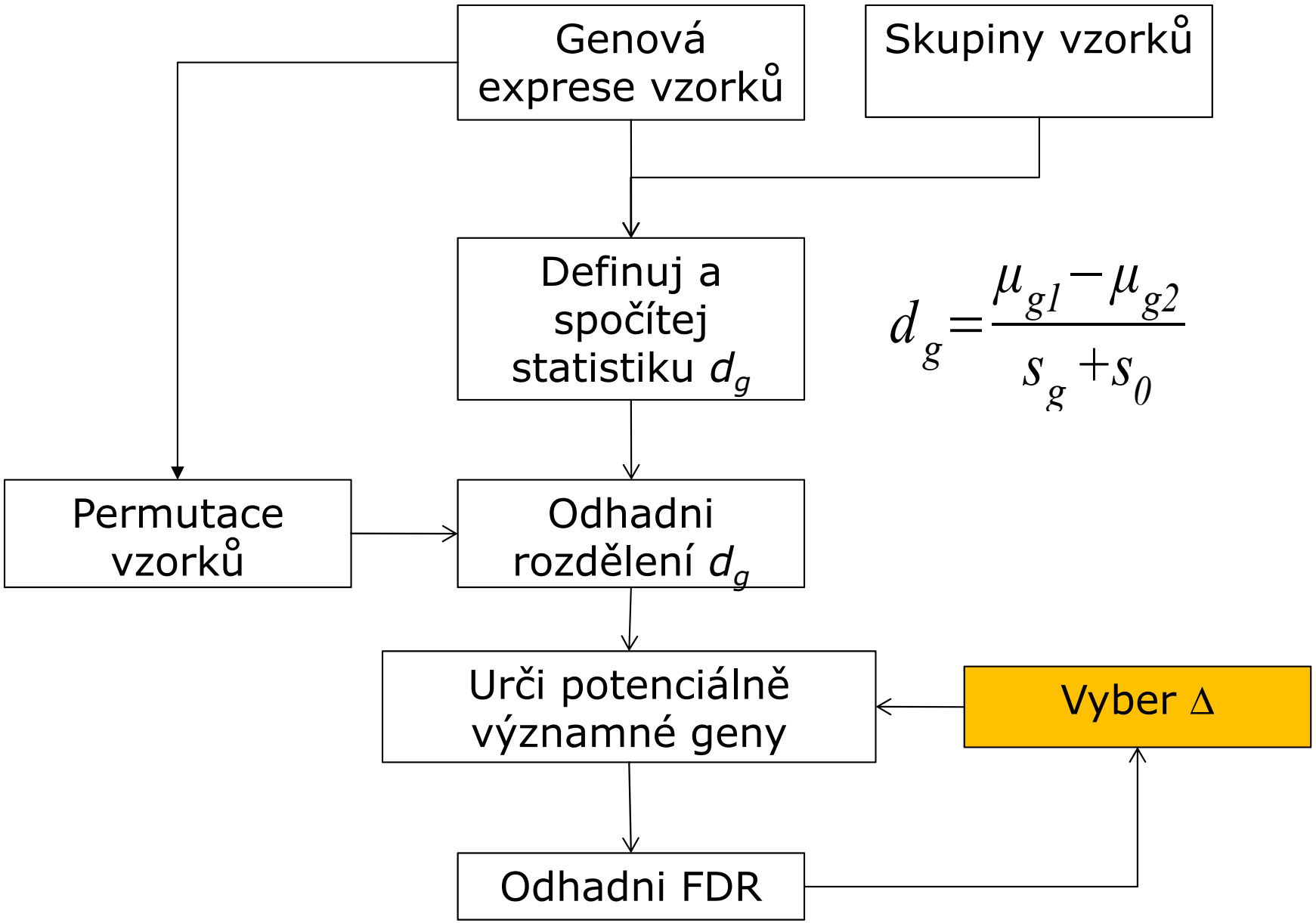

SAM – jak vybrat Δ

Parametr	Počet falešně pozitivních (z permutací)	Počet označených za významné (v orig.)	FDR
SAM			
$\Delta = 0.4$	134.9	288	47%
$\Delta = 0.5$	78.1	192	41%
$\Delta = 0.6$	56.1	162	35%
$\Delta = 0.9$	19.1	80	24%
$\Delta = 1.2$	8.4	46	18%

Limma

- Smyth, G. K. (2004). Linear models and empirical Bayes methods for assessing differential expression in microarray experiments. Statistical Applications in Genetics and Molecular Biology, Volume 3, Article 3. http://www.bepress.com/sagmbvol3/iss1/art3
- **Lineární modely pro stanovení odlišné exprese z mikročipových dat**
- Balík se souborem funkcí pro normalizaci dat a porovnání exprese mezi skupinami (včetně časových řad)
- Moderovaná statistika: variabilita je vyhlazená pomocí empirických bayesovských metod
- `biocLite("limma")`
- `library(limma)`

Volcano plots I.

- log10(q-value) ~ -log10(0.1)=2.3

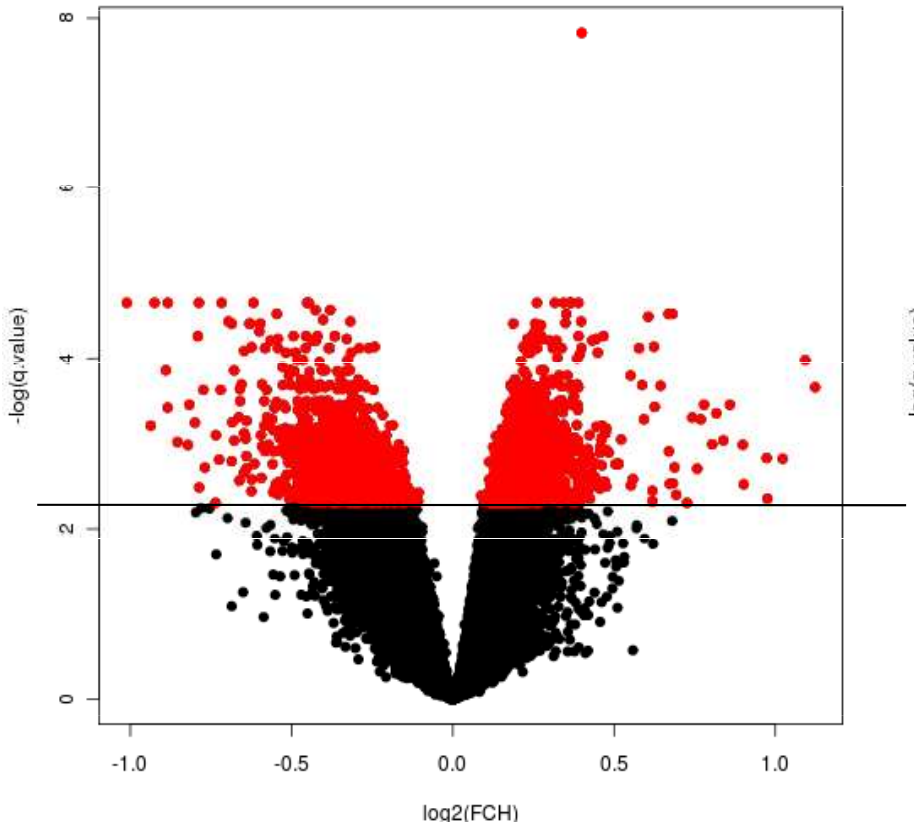

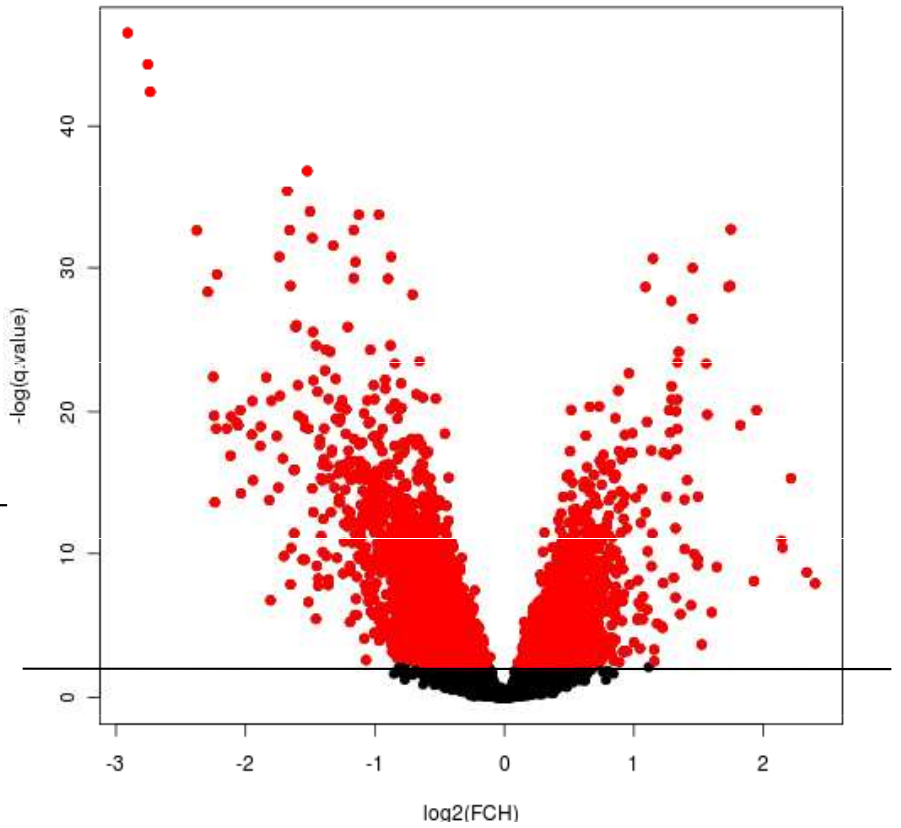

Volcano plots II.

```
library(limma)
volcanoplot(fit2, highlight=100)
```

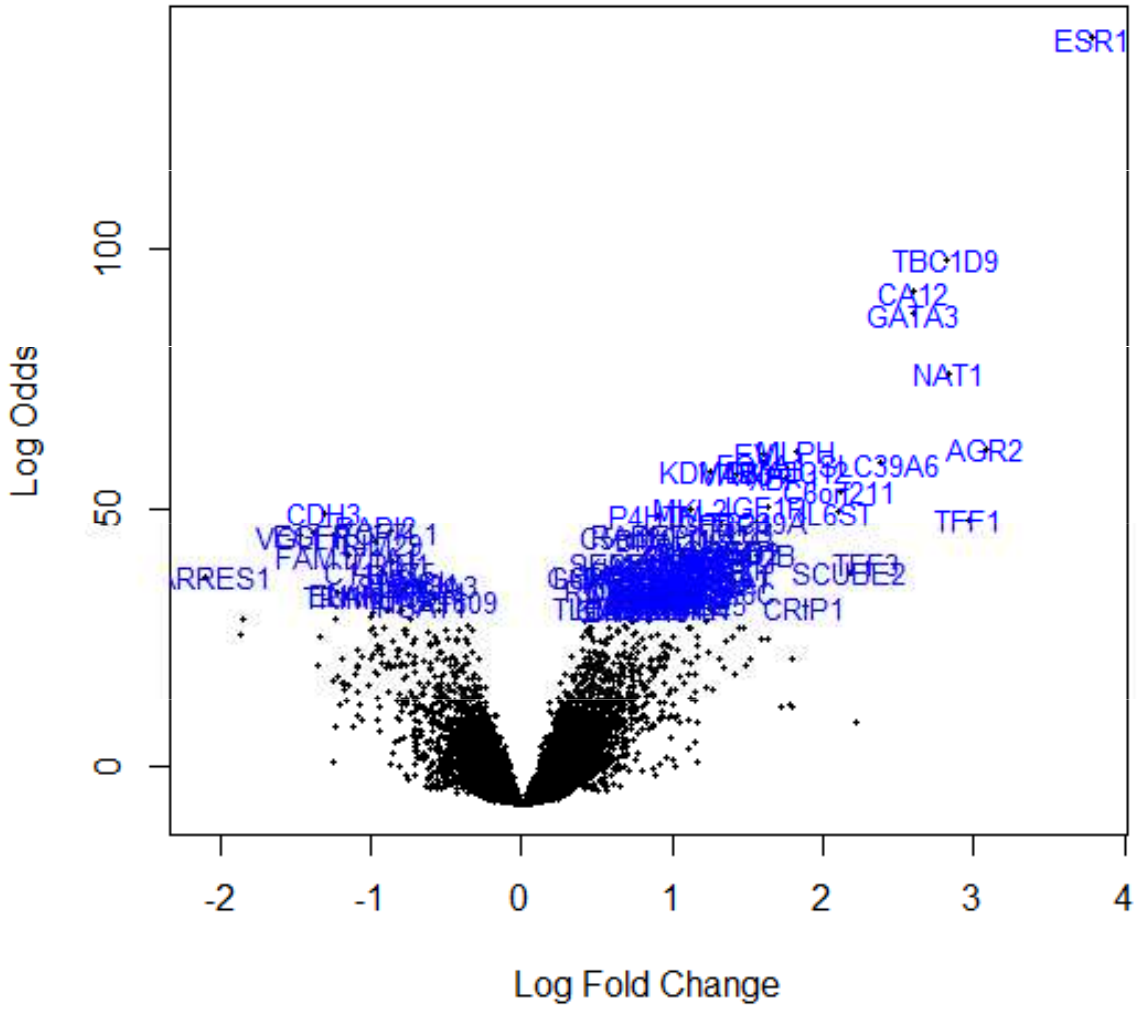

Základní metody pro porovnávání

Můžeme rozdělit do tří hlavních skupin:

- Metody studující velikost efektu změny mezi skupinami
- Testování hypotéz
- Regresní strategie

Regresní strategie

- Pokud máme víc jak 1 proměnnou, která může ovlivnit genovou/proteinovou expresi
  - genová exprese ~ skupina + pohlaví

  Lineární modelování

- Pokud se snažíme zjistit, jak velmi se genová exprese změní, pokud se změní hodnota nějaké *spojité proměnné*
  - genová exprese ~ prežití
  - genová exprese ~ věk

  Lineární modelování, Coxův model proporcionálních rizik

- Chceme najít pravděpodobnost, že vzorek patří do určité skupiny na základě expresní hodnoty daného genu

  Logistická regrese

Porovnání skupin